

منابع و مآخذ تحقیق

قرآن کریم.

- دورانت، ویل، تاریخ تمدن، تهران، آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۱ ش.
- معین، محمد، فرهنگ لغت معین، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۸ ش.
- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
- عباسی، رسول، مسجد طراز اسلامی، تهران، ستاد عالی هماهنگی و نظارت عالی بر کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد، ۱۳۹۰ ش.
- مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، تهران، دارالکتب الإسلامية، چاپ سوم، ۱۴۱۲ ق.
- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الإسلامية، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، تهذیب الأحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ هـ.ش.
- ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق)، من لایحضره الفقیه، متوفای ۲۸۲ ق، چاپ قدیم، بی تا، بی نا، سال ۱۴۰۴ ق.
- المقریزی، تقی‌الدین احمد، المواعظ و الاعتبار بذكر الخطط و الآثار (الخطط المقریزيه)، مكتبة الاحياء العلوم، لبنان، بی تا، ۱۴۱۸ ق/ ۱۳۷۷ ش.
- موسوی خمینی، سید روح‌الله، صحیفه نور، تهران، مؤسسه حفظ و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۲ ش.
- حرّ عاملی، محمد بن حسن بن علی، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم، مؤسسه آل‌البیت، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.
- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، انتشارات دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ق.
- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
- ابن ابی‌الحدید معتزلی، عبدالحمید بن هبة‌الله، جلوه تاریخ در شرح نهج‌البلاغه ابن ابی‌الحدید، مترجم: مهدی دامغانی، محمود، تهران، نشر نی، ۱۳۷۵ ش.
- محرمی، غلامحسین، نقش مسجد در جامعه اسلامی (از آغاز تا عصر عباسیان)، قم، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی یمین، چاپ اول، ۱۳۶۹ ش.
- ابن ابی‌جمهور احسائی، ابوجعفر بن علی بن ابراهیم، عوالی اللالی، قم، انتشارات سیدالشهدا، ۱۴۰۵ ق.
- طبرسی (رضی‌الدین)، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، مترجم سید ابراهیم میرباقری، تهران، انتشارات فراهانی، چاپ دوم، ۱۳۷۵ ش.
- حموده، عبدالوهاب، ره‌آورد مسجد در فرهنگ اسلامی، ترجمه مهدی اسفندیاری، مجموعه مقالات کارکرد مساجد، تهران، رسانش، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۴ ش.
- بخاری، ابو عبدالله بخاری، صحیح بخاری، (م ۲۵۶ ق)، طبع مصر، سال ۱۳۳۰ ق.
- طه، الولی، المسجد فی الاسلام، دار العلم للملایین، بیروت، ۱۴۰۹ ق.
- فخرالدین رازی، التفسیر الکبیر، بیروت، دارالکتب العلمیه، ج ۱۶، ۱۴۱۱ ق.
- فلیپ خلیل، جتّی، تاریخ عرب، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران، نشر آگاه، چاپ دوم، ۱۳۶۶ ش.
- نوبهار، رحیم، سیماي مسجد، انتشارات اعتماد، قم، ۱۳۷۲ ش.
- مسجد نمونه، بی‌جا، ستاد اقامه نماز، چاپ سوم، بهار ۱۳۶۶ ش.
- سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰ ش.
- شبلی احمد، تاریخ آموزش در اسلام، ترجمه ساکت محمدحسین، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۳ ش، پیوست ۲ (نقدی بر کتاب تاریخ آموزش در اسلام) از مصطفی جواد.
- شریف پور، رضا، مسجد و انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش.
- محمدی، منوچهر، تحلیلی در انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸ ق/ (چاپ قدیم).

المحقق الحلی، شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، تهران، انتشارات استقلال، ۱۴۰۹ ق.

متقی الهندی، کنز العمال، تحقیق الشیخ بکری حیاتی، الشیخ صفوةالصفاء، بیروت، مؤسسه الرساله، بی تا.

غنیمه، عبدالرحیم، دانشگاه های بزرگ اسلامی، ترجمه نورالله کسای، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۷۲

بلاذری، احمد بن یحیی، فتوح البلدان، القاهرة، شركة طبع الكتب العربیه، ۱۳۱۹ ق.

ابوعبدالله محمد بن عمر رازی، مناقب الامام الشافعی.

حجتی، محمدباقر، اسلام و تعلیم و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۷ ش.

ادموند کلیفورد باسورث، تاریخ سیستان، ترجمه حسن اندیشه، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۰ ش.

الراوندی، محمد سلیمان، راحة الصدور، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴ ش.

الحموی، یاقوت، معجم الادباء، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا.

کاتب یزدی، احمد بن حسین، تاریخ جدید یزد، محقق: افشار، ایرج، تهران، مؤسسه انتشاراتی امیرکبیر، ۱۳۸۳ ش.

صیحی صالح، نهج البلاغه، مرکز البحوث الاسلامیه، ایران، ۱۳۵۹ ش، افست از چاپ بیروت، ۱۳۸۷ ق.

کثانی، عبدالحی سید محمد (متوفی ۱۳۸۲ ق)، نظام الحکومه النبویه المسمی التراتیب الاداریه، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۳۴۶ - ۱۳۴۹ ق.

واقدی، محمد بن عمر، المغازی، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی تهران، چاپ دوم، ۱۳۶۹ ش.

سباعی مکی، محمد، نقش کتابخانه های مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی، ترجمه علی شکویی، تهران، انتشارات سازمان مدارک انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳ ش.

محمد عباسپور و محمدجواد مهدوی، تاریخ کتابخانه های مساجد، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۳ ش.

سیدجوادی، فریبرز، «مسجد- مدرسه های قزوین»، مجموعه مقالات همایش معماری (معماری مسجد؛ گذشته، حال، آینده)، تهران، انتشارات دانشگاه هنر، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.

مسعودآذربایجانی و دیگران، روان شناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی، قم، انتشارات مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۸۲ ه.ش.

طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیرالمیزان، قم، نشر جامعه مدرسین، ۱۳۸۰ ش.

نعمانی، محمد بن ابراهیم، کتاب الغیبه، مترجم غفاری، محمد، تهران، نشر صدوق، ۱۳۷۶ ش.

مطهری، مرتضی، بیست گفتار، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۵ ه.ش.

مطهری، مرتضی، داستان ها و پندها، قم، انتشارات صدرا.

مطهری، مرتضی، انسان کامل، قم، انتشارات صدرا.

ویلفرد کنت ول اسمیت، اسلام در جهان امروز، ترجمه حسنعلی مهروی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۶ ش.

ابن رسته، الاعلاق النفسیه، ترجمه و تعلیق دکتر حسین قره چانلو، تهران، انتشارات مؤسسه مطبوعاتی امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۵ ش.

راوندی، قطب الدین، فقه القرآن، قم، مکتبه المرعشی النجفی، ۱۴۰۵ ق.

ابن فهد حلی، عدة الداعی، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۰۷ ق.

تمیمی مغربی نعمان بن محمد، دعائم الاسلام، مصر، دارالمعارف، ۱۳۸۵ ق.

پورعلی فرد، محمدمهدی، نکته هایی درباره روش تربیت دینی نسل جوان و نوجوان، قم، انتشارات شاکر، ۱۳۸۰ ش.

حسینی، سید حمید، آثار، برکات و کارکردهای فردی و اجتماعی مسجد، مجموعه مقالات فروغ مسجد، ج ۵، قم، مؤسسه فرهنگی ثقلین، ۱۳۸۷ ش.

موظف رستمی، محمدعلی، آیین مسجد (کارکردهای مسجد)، تهران، گویه، چاپ اول، ۱۳۸۲ ش.

ابن طاووس، علی بن موسی، ادب حضور (ترجمه فلاح السائل)، قم، انتشارات انصاری، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش.

برومند اعلم، عباس، درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی، تهران، ستاد اقامه نماز، چاپ دوم، بهار ۱۳۸۴ ش.

فراحتی، عباس، نگاهی به تاریخ آموزش در مساجد، رسانه دانشگاه، ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ ش.

عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی)، منیه المرید فی آداب المفید و المستفید، تحقیق: رضا مختاری، انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۸ ش.

زرکشی، محمد بن عبدالله، اعلام الساجد بأحكام المساجد، مصر، قاهره، ۱۳۸۴ق.

فیض کاشانی، ملامحسن، محجة البيضاء، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰ ش.

ابن عبدالبر، یوسف بن عبدالله، الاستیعاب فی معرفة الاصحاب، محقق: بجاوی، علی محمد، بیروت، دارالجليل.

مبارک، علی باشا، الخطط التوفيقية الجديدة، مصر، قاهره، ۱۹۸۰-۱۹۸۳م.

امام خمینی، رساله توضیح المسائل.

آیت ا... مکارم شیرازی، رساله توضیح المسائل.

محمد زمان تبریزی، فرائد الفوائد در احوال مدارس و مساجد، تصحیح و تحقیق: رسول جعفریان، تهران، احیای کتاب و دفتر نشر میراث مکتوب، ۱۳۷۳ ش.

ابن فضل الله العمری، شهاب الدین حمد بن یحیی، مسالك الابصار فی ممالك الامصار، محقق: شاذلی، احمد عبدالقادر، المجمع الثقافی، ابوظبی، چاپ اول، ۱۴۲۳ق.

فراحتی، عباسعلی، مسجد و تأثیرات علمی و اجتماعی آن در جامعه اسلامی، از آغاز اسلام تا پایان حکومت اموی، تهران، ستاد عالی کانون های فرهنگی هنری مسجد، چاپ دوم، ۱۳۸۵ش.

بی آزار شیرازی، عبدالکریم، مقاله: مسجد قلب جامعه اسلامی، فصلنامه فرهنگ کوثر، شماره ۱۶، ۱۳۷۷ش، ص ۸۶.

فتحی و آجارگاه کورش، تأملی بر کارکردهای مسجد (مسجد نقطه وصل).

نشریه ایران، نظام آموزشی مسجد، ش ۳۱.

جعفری نژاد، نقش مسجد، در تربیت دینی نسل جوان، ماهنامه مسجد، ش ۸۶.

ماهنامه مسجد، ۱۳۹۱، شماره ۱۶۲.

[۱۱]. لسان العرب، ج ۸، ص ۱۴۲.

[۱۲]. - ر.ک: کتابهای لغت: فرهنگ معین، لغتنامه دهخدا، ذیل واژه «طرار».

[۱۳]. ماهنامه مسجد، ۱۳۹۱، شماره ۱۶۲؛ ص ۱۲.

[۱۴]. صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۴۱.

[۱۵]. ذاریات، آیه ۵۶.

[۱۶]. رعد، آیه ۱۵.

[۱۷]. و اینکه مساجد از آن خداست؛ پس، هیچ کس را با خدا نخوانید؛ جنّ، آیه ۱۸.

[۱۸]. بگو: پروردگار امر به عدالت کرده است و توجّه خویش را در هر مسجد (و به هنگام عبادت) به سوی او کنید و او را بخوانید، در حالی که دین (خود) را برای او خالص گردانید (و بدانید) همان گونه که در آغاز شما را آفرید، (بار دیگر در رستخیز) باز می گردید؛ اعراف، آیه ۲۹.

[۱۹]. همان ها که از خانه و شهر خود، به ناحق رانده شدند، جز اینکه می گفتند: پروردگار ما، خدای یکتاست و اگر خداوند، بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه ها و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده

می‌شود، ویران می‌گردد و خداوند، کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش دفاع نمایند)، یاری می‌کند؛ خداوند قوی و شکست ناپذیر است؛ حج، آیه ۴۰.

[۱۱۰]. نور، آیه ۳۶.

[۱۱۱]. بقره، آیه ۱۱۴.

[۱۱۲]. المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۱۲۶.

[۱۱۳]. نخستین خانه‌ای که برای مردم قرار داده شد، همان است که در سرزمین مکه است که پر برکت و مایه هدایت جهانیان است؛ آل عمران، آیه ۹۶.

[۱۱۴]. بحارالانوار، ج ۸۲، ص ۱۶۴.

[۱۱۵]. وسائل الشیعة، ج ۸، ص ۲۸۶.

[۱۱۶]. بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۲۸۰.

[۱۱۷]. وسائل الشیعة، ج ۴، ص ۱۱۷.

[۱۱۸]. - تهذیب الاحکام، ج ۳، ص ۲۴، باب فضل الجماعة.

[۱۱۹]. تاریخ تمدن، ج ۴، ص ۲۷۲.

[۱۲۰]. - ر.ک: فروع الکافی، ج ۸، ص ۳۴۱؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۱۱، ص ۹.

[۱۲۱]. - ر.ک: سیمای مسجد، ص ۲۰۷-۲۳۶.

[۱۲۲]. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۱، ص ۹.

[۱۲۳]. آل عمران، آیه ۱۵۹.

[۱۲۴]. فروغ ابدیت، ج ۲، ص ۳۴ - ۳۷.

[۱۲۵]. صحیفه نور، ج ۷، ص ۶۵.

[۱۲۶]. همان، ج ۲، ص ۴۸۵.

[۱۲۷]. همان، ج ۱۳، ص ۳۶۲.

[۲۸]. - همان، ج ۱۸، ص ۳۷۶.

[۲۹]. همان، ج ۱۷، ص ۶۰.

[۳۰]. شریف‌پور، رضا، مسجد و انقلاب اسلامی، ص ۸۸ - ۸۹.

[۳۱]. همان، ص ۸۵.

[۳۲]. محمدی، منوچهر، تحلیلی در انقلاب اسلامی، ص ۹۱.

[۳۳]. - ویلفرد کنت ول اسمیت، اسلام در جهان امروز، ترجمه حسنعلی مهری، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۶، ص ۱۰۱.

[۳۴]. - توبه، آیه ۱۰۸.

[۳۵]. - مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۱۱۰.

[۳۶]. - وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۵۱۳، باب ۳۵ از ابواب احکام المساجد، روایات ۱ و ۳ و ج ۵، ص ۴۶۰ و ۴۷۱، باب ۵۸ و ۷۰ از ابواب صلاة الجماعة.

[۳۷]. - همان، ج ۵، ص ۳۸۲، باب ۵ از ابواب صلاة الجماعة، روایت ۷.

[۳۸]. - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۶۳.

[۳۹]. - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۸؛ بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۲۵۰.

[۴۰]. - وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۳۷۲، باب ۱ از ابواب صلاة الجماعة، روایت ۹.

[۴۱]. محمدی، منوچهر، تحلیلی در انقلاب اسلامی، ص ۷۴.

[۴۲]. صحیح بخاری، ج ۱، ص ۱۰۸، ج ۴ ف ص ۶۵.

[۴۳]. ر ک: تقی الدین احمد المقریزی، الخطط، ج ۳، ص ۲۴۹؛ الولی محمد طه، المساجد فی الاسلام، ص ۱۵۹؛ رازی فخرالدین، التفسیر الکبیر، ج ۱۶، ص ۹ و ۱۰. صحیح بخاری، ج ۱، ص ۱۰۸.

[۴۴]. تقی الدین احمد المقریزی، الخطط، ج ۳، ص ۲۴۹.

[۴۵]. - الاعلاق النفسیه، ص ۱۱۶؛ طه الولی، المساجد فی الاسلام، ص ۱۵۹.

[۴۶]. - طه الولی، المساجد فی الاسلام، ص ۱۵۹.

[۴۷]. - جمعه، آیه ۱۰.

[۴۸]. - فقه القرآن، ج ۱، ص ۱۳۵.

[۴۹]. - عدة الداعی، ص ۹۱-۹۲.

[۵۰]. بی آزار شیرازی، عبدالکریم، فصلنامه فرهنگ کوثر، ش ۱۶، مقاله: مسجد قلب جامعه اسلامی، ص ۳-۴.

[۵۱]. ر.ک: آل عمران، آیات ۱۲۵ و ۱۲۶؛ بقره، آیات ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹؛ من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۷۴؛ بحارالانوار، ج ۱۰۳ ص ۱۱۵.

[۵۲]. عبدالوہاب حموده، ره آورد مسجد در فرهنگ اسلامی، ترجمه مهدی اسفندیاری، ص ۱۱۵.

[۵۳]. عوالی اللآلی، ج ۲، ص ۳۴۴ باب القضاء.

[۵۴]. - مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۹۷ (چاپ قدیم)؛ دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۵۳۴.

[۵۵]. محرمی، غلامحسین، نقش مسجد در جامعه اسلامی (از آغاز تا عصر عباسیان)، ص ۱۵۷.

[۵۶]. - شرایع الاسلام، ج ۱، ص ۱۵۲.

[۵۷]. صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۶۷.

[۵۸]. - بقره، آیه ۳۱۷.

[۵۹]. فتح، آیه ۲۹.

[۶۰]. واقدی، المغازی، ص ۱۵۲.

[۶۱]. فتحی و آجارگاه کوریش، تأملی بر کارکردهای مسجد (مسجد نقطه وصل)، ص ۲۷.

[۶۲]. انفال، آیه ۶۱.

[۶۳]. نوبهار، رحیم، مسجد نمونه، ص ۷۵.

[۶۴]. - محمد مهدی پورعلی فرد، نکته‌هایی درباره روش تربیت دینی نسل جوان و نوجوان، ج، انتشارات شاکر، ص ۱۹.

[۶۵]. حسینی سیدحمید، آثار، برکات و کارکردهای فردی و اجتماعی مسجد، مجموعه مقالات فروغ مسجد، ج ۵، ص ۲۰۲.

[۶۶]. موظف رستمی، محمدعلی، آیین مسجد (کارکردهای مسجد)، ص ۱۰۷.

[۶۷]. نوبهار، رحیم، مسجد نمونه، ص ۱۵ و ۷۱.

[۶۸]. جعفری نژاد، نقش مسجد، در تربیت دینی نسل جوان، ماهنامه مسجد، ش ۸۶.

[۶۹]. صانعی صفدر، آرامش روانی و مذاهب، ص ۶.

[۷۰]. - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۲، ح ۳۷۸۶؛ «قَالَ النَّبِيُّ: إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَادُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ».

[۷۱]. فتح، آیه ۴.

[۷۲]. مطهری، مرتضی، بیست گفتار، ص ۲۲۸.

[۷۳]. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳.

[۷۴]. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳، ح ۳۷۸۸.

[۷۵]. طبرسی (رضی‌الدین)، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، ص ۷۱۲.

[۷۶]. ق، آیه ۱۵.

[۷۷]. مطهری، مرتضی، داستانها و پندها، ج ۹، ص ۵۸.

[۷۸]. همان، انسان کامل، ص ۹۶.

[۷۹]. آذربایجانی، مسعود و دیگران، روان‌شناختی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی، ص ۱۳۷.

[۸۰]. همان، ص ۱۴۱.

[۸۱]. وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۰.

[۸۲]. حسینی، سیدحمید، آثار، برکات و کارکردهای فردی و اجتماعی مسجد، مجموعه مقالات فروغ مسجد، ج ۵، ص ۲۰۲.

[۸۳]. - ابن طاووس، علی بن موسی، ادب حضور (ترجمه فلاح السائل)، ج ۱، ص ۸۰.

[۱۸۴]. وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۰.

[۱۸۵]. البته در برخی موارد افراد مسجد چنین نیستند. این امر به معنای نبود چنین کارکردی برای مسجد نیست؛ بلکه حاکی از نقاط ضعف آن مسجد و فاصله آن از مسجد طراز اسلامی می‌باشد.

[۱۸۶]. نوبهار، رحیم، مسجد نمونه، ص ۲۴.

[۱۸۷]. زمر، آیه ۹.

[۱۸۸]. برومند اعلم عباس، درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی، ص ۷۴ و ۷۵.

[۱۸۹]. وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۱۲، باب ۳ از ابواب ما تحب فيه الزکاة و ما تستحبّ فيه، ص ۲۱۷.

[۱۹۰]. - صحیح بخاری، ج ۱، کتاب العلم، باب ۷۵، ش ۹۶.

[۱۹۱]. - التراتیب الاداریّه، ج ۲، ص ۲۲۲.

[۱۹۲]. - همان، ج ۲، ص ۲۳۳.

[۱۹۳]. ر.ک به: نوبهار، رحیم، سیمای مسجد، ص ۹۳.

[۱۹۴]. فراهتی عباسعلی، نگاهی به تاریخ آموزش در مساجد، رسانه دانشگاه، ص ۷۷.

[۱۹۵]. حاج سیدجواد، فریبرز، «مسجد- مدرسه‌های قزوین»، مجموعه مقالات همایش معماری (معماری مسجد، گذشته، حال، آینده)، ج اول، ص ۸۴.

[۱۹۶]. بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۸۶؛ وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۸۶.

[۱۹۷]. - منیة المرید، ص ۲۶.

[۱۹۸]. - همان.

[۱۹۹]. - محمد بن عبدالله زركشي، اعلام المساجد باحكام المساجد، ص ۳۲۸.

[۱۱۰۰]. - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳، روایت ۲۰، از ابواب احکام المساجد.

[۱۱۰۱]. بحارالانوار، ج ۱ ص ۲۰۷، ج ۳، باب ۴.

[۱۱۰۲]. بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۸۵، ج ۱۰۵.

[۱۰۳]. محجة البيضاء، ج ۱، ص ۱۳۴.

[۱۰۴]. - همان، ص ۲۳.

[۱۰۵]. الاستيعاب، ج ۴، ص ۱۶۳.

[۱۰۶]. مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۲۳۷. (چاپ قدیم).

[۱۰۷]. - همان، ج ۱، ص ۱۶۶، ح ۳۱۰.

[۱۰۸]. عبدالرحیم غنیمه، دانشگاه های بزرگ اسلامی، ص ۵۸-۶۲.

[۱۰۹]. ابن فضل الله العمری، مسالك الابصار، ج ۱، ص ۱۳۱.

[۱۱۰]. بلاذری، فتوح البلدان، ص ۷۱ و ۷۸.

[۱۱۱]. عبدالرحیم غنیمه، دانشگاه های بزرگ اسلامی، ص ۵۸-۶۲.

[۱۱۲]. مناقب الامام الشافعی، ص ۲۰.

[۱۱۳]. حضرت فرمود: سیل عظیمی این مسجد را غرق خواهد کرد که صدها سال بعد از این، سیل به وقوع پیوست.

[۱۱۴]. عبدالرحیم غنیمه، دانشگاه های بزرگ اسلامی، ص ۷۱.

[۱۱۵]. همان، ص ۶۵.

[۱۱۶]. مبارک، علی باشا، الخطط التوفيقية الجديدة، ج ۴، ص ۸۲۷.

[۱۱۷]. - محمدباقر حجتی، اسلام و تعلیم و تربیت، ص ۲۸ به نقل از: ادموند کلیفورد باسورث، تاریخ سیستان.

[۱۱۸]. - محمدباقر حجتی، اسلام و تعلیم و تربیت، ص ۲۸.

[۱۱۹]. - عبدالرحیم غنیمه، دانشگاه های بزرگ اسلامی، ص ۷۰.

[۱۲۰]. - محمد سلیمان الراوندی، راحة الصدور، ص ۱۸۰؛ یاقوت الحموی، معجم الادباء، ص ۴۱۵.

[۱۲۱]. - تاریخ جدید یزد، ص ۶۷.

[۱۱۲۲]. - ر.ک: سیمای مسجد، ج ۲، فصل ششم.

[۱۱۲۳]. همان، ص ۱۰۵.

[۱۱۲۴]. نظام آموزشی مسجد، نشریه ایران، ش ۳۱، ص ۱.

[۱۱۲۵]. فیلیپ خلیل، حتّی، تاریخ عرب، ص ۳۲۷.

[۱۱۲۶]. همان، ص ۵۲-۵۳.

[۱۱۲۷]. سیمای مسجد، ص ۱۰۵ و ۱۰۷.

[۱۱۲۸]. فیلیپ خلیل، حتّی، تاریخ عرب، ص ۳۲۷.

[۱۱۲۹]. - غیبت نعمانی، ص ۳۱۸؛ بحارالأنوار، ج ۵۲، ص ۳۶۶.

[۱۱۳۰]. - همان.

[۱۱۳۱]. - نهج البلاغه صبحی صالح، ص ۵۴۰، حکمت شماره ۳۶۹.

[۱۱۳۲]. - من لایحضره الفقیه، ج ۱، باب فضل المساجد و حرمتها، ص ۲۳۷، ح ۷۱۳.

[۱۱۳۳]. وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۹۳، باب ۱۴ از ابواب احکام المساجد، روایت ۱.

[۱۱۳۴]. - مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۵۵، باب یک از ابواب احکام المساجد، روایت ۲.

[۱۱۳۵]. التراتیب الاداریّة، عبدالحی الکتانی، ج ۱، ص ۴۸.

[۱۱۳۶]. همان، ص ۴۷۷-۴۷۸؛ محمد بن عمر واقدی، مغازی، ص ۲۵۵.

[۱۱۳۷]. وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۳۷؛ بحارالأنوار، ج ۸۰، ص ۳۷۱؛ من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۷۴، ح ۱۰۸۸.

[۱۱۳۸]. امام خمینی(ره)، رساله توضیح المسائل، مسئله ۸۹۳.

[۱۱۳۹]. - آیت ا... مکارم شیرازی، رساله توضیح المسائل، مسئله ۸۱۷.

[۱۱۴۰]. تاریخ دانشگاه‌های بزرگ اسلامی، ص ۴۸؛ تاریخ آموزش در اسلام، ص ۸۹.